

*До спеціалізованої вченої ради
Д 26.001.05 у Київському національному
університеті імені Тараса Шевченка
01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60*

В І Д Г У К

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України Татарова Олега Юрійовича
на дисертацію Лисецького Олексія Олександровича «Слідчий як
суб'єкт кримінального провадження», подану на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 -
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність**

Актуальність теми дисертації Лисецького О.О. зумовлена потребами кримінального процесу, практики досудового розслідування, необхідністю обґрунтування та розробки правових, теоретичних та практичних засад слідчого, як суб'єкта кримінального провадження, особливостей реалізації ним процесуальних повноважень щодо виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень як самостійно, так і у взаємодії з іншими учасниками кримінального провадження.

Автором обґрунтовано визначено, що поряд зі слідчими підрозділами Національної поліції України сучасна система органів досудового розслідування, що визначена ст. 38 КПК України, включає в себе низку новостворених суб'єктів (органи державного бюро розслідувань, підрозділи детективів і внутрішнього контролю НАБУ). Закріплення в КПК України статусу слідчого (п. 17 ст. 3) та покладання на нього обов'язків, передбачених ст. 40 КПК України, зумовили потребу розгляду його процесуальних функцій і повноважень, структури та змісту діяльності в кримінальному процесі в умовах змагальності сторін.

Держава Україна здійснює пошук «оптимальної» моделі структурно-функціональної побудови слідчих та оперативних підрозділів. Національна поліція України проводить експеримент щодо запровадження новітніх форм і методів роботи шляхом об'єднання зазначених суб'єктів в одному

ВРСДЗ НАВС			
Вх. №	2740		
" 15 "	06	20	18 р.
кількість аркушів:			
осн. док.	18	додаток	—

структурному підрозділі (з розслідування особливо тяжких злочинів), а також диференціації кримінального процесуального навантаження на органи досудового розслідування. Однак на рівень та якість діяльності слідчих підрозділів впливає низка негативних факторів, зокрема: недосконалість певних положень кримінального процесуального законодавства (унесені останніми роками зміни і доповнення до КПК мали здебільшого вибірковий безсистемний характер); неналежний стан взаємодії окремих служб (передусім на місцевому рівні); перевантаження слідчих підрозділів (середнє навантаження становить 130–140 проваджень на одного слідчого); поступове «розмивання» професійних кадрів (понад 50,0 % слідчих Національної поліції мають стаж роботи до трьох років). Зазначені та інші чинники обумовлюють своєчасність теоретичної розробки питань, пов'язаних з поглибленим аналізом проблем процесуального статусу слідчого, оскільки від їх вирішення залежить удосконалення правової регламентації і практики усієї кримінальної процесуальної діяльності, а також здійснення правосуддя.

З огляду на ці обставини, необхідність науково-теоретичного аналізу статусу слідчого як суб'єкта кримінального провадження свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження Лисецького О.О. є науково обґрунтованими, їх достовірність підтверджується правильно обраною методологічною базою та досить репрезентативною емпіричною базою, яка представлена результатами опитування 184 слідчих Національної поліції України з Житомирської, Київської, Кіровоградської, Сумської, Черкаської, Чернігівської областей та м. Києва за 2016, 2017 роки; результати соціологічного опитування слідчих у межах Проекту Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні (травень, червень 2016 р.); рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України; узагальнена практика та інформаційні листи Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України

з розгляду цивільних і кримінальних справ; аналітичні матеріали МВС та Національної поліції України, офіційними даними Державної служби статистики України, довідковими виданнями.

Структура роботи забезпечує логічну послідовність викладення матеріалу та засвідчує системний характер наукового дослідження. Об'єкт і предмет дослідження визначені вірно. Об'єкт дослідження визначений як суспільні відносини, які складаються в процесі реалізації слідчим процесуальних повноважень у кримінальному провадженні. Предметом дослідження є слідчий як суб'єкт кримінального провадження.

Вказані об'єкт і предмет дослідження окреслюють проблемні питання досудової процесуальної діяльності у кримінальних провадженнях.

Перелік обраних для дослідження питань, змістовне описання в авторефераті та дисертації викладеного матеріалу дає в цілому можливість встановити сутність і значення вивчених проблем та вказує на зв'язок даного дослідження із відповідними програмами, планами.

Дисертаційне дослідження узгоджується зі Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, ґрунтується на положеннях Плану заходів МВС України, спрямованих на реалізацію норм КПК України (наказ МВС України від 8 серпня 2012 р. № 685), відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 29 жовтня 2013 р. № 28). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 25 листопада 2014 р. (протокол № 22) та схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1132, 2014 р.).

Здобувачем вдало й коректно сформульовано мету дослідження, яка полягає у розробленні положень теоретичного і практичного характеру, що

розкривають зміст і правову сутність статусу слідчого в кримінальному процесі України, а також формулюванні науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Використані дисертантом методи дослідження дали можливість сформулювати положення, висновки і рекомендації, що характеризуються новизною. Прикладний характер дослідження дозволив авторів сформулювати пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування.

Наукова новизна полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням, у якому з урахуванням норм вітчизняного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування досліджено процесуальний статус слідчого як суб'єкта кримінального провадження. На основі дисертації сформульовано низку нових концептуальних у теоретичному розумінні та важливих для юридичної практики положень і висновків, які виносяться на захист.

Автором сформульовано нові наукові положення, висновки і пропозиції, що мають важливе теоретичне та практичне значення. Заслуговують на увагу, зокрема, наступні положення наукової новизни дисертації: автором вперше: на основі теорії множинності запропоновано розподіл процесуальних функцій слідчого на головну (досудового розслідування) та похідні, спрямовані на вирішення підпорядкованих головній функції завдань (обвинувачення, сприяння захисту, вирішення кримінального провадження по суті, кримінального переслідування, роз'яснювальна, профілактична); обґрунтовано необхідність покладення на прокурора особистої відповідальності за своєчасність погодження письмового повідомлення про підозру в порядку ст. 277 КПК України шляхом встановлення термінів ознайомлення з його змістом; обґрунтовано і визначено рівні повноважень слідчого: 1) що обумовлені його процесуальним статусом як представника

органу досудового розслідування; 2) як суб'єкта доказування; 3) як сторони кримінального провадження з боку обвинувачення;

Крім того, в дисертаційному дослідженні удосконалено ряд наукових положень, які у значній мірі удосконалюють сучасні знання про: процесуальні рішення слідчого як індивідуальні правові акти, в яких слідчий, у межах своєї компетенції, у визначеному законом порядку та процесуальній формі, на підставі юридичних норм і встановлених обставин кримінального провадження, дає індивідуально-владні приписи, або ініціює їх з метою вирішення завдань досудового розслідування; класифікацію процесуальних рішень слідчого, які можуть прийматись виключно за ініціативою слідчого, рішень інших суб'єктів, мати альтернативний характер; варіанти законодавчого закріплення оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора про відмову в доступі до матеріалів досудового розслідування до його завершення.

Набули подальшого розвитку: наукові позиції стосовно аргументації доцільності оформлення відповідною постановою процесуального рішення слідчого, прокурора про початок досудового розслідування та про повідомлення особі про підозру; наукове бачення перспектив законодавчого удосконалення правового статусу слідчого в системі Національної поліції України, закріплення гарантій його процесуальної незалежності на основі чіткого закріплення повноважень слідчого, керівника органу досудового розслідування, прокурора та суду (слідчого судді) щодо реалізації ними процесуальних функцій контролю та нагляду в досудовому провадженні та інші.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади діяльності слідчого в кримінальному провадженні», заслуговує на увагу позиція, щодо розгляду категорії «процесуальна самостійність слідчого» у двох аспектах: самостійність слідчого як дослідника (з моменту початку досудового розслідування) і самостійність слідчого як суб'єкта сторони обвинувачення (з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення).

Автором у *підрозділі 1.1* також відстоюється позиція щодо доцільності

делегування функції досудового розслідування за зареєстрованими заявами і повідомленнями про нетяжкі злочини співробітникам оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів (на кшталт «поліцейського дізнання» у Франції, ФРН, Чехії та багатьох інших європейських країнах), що підтримує 63,0 % опитаних правоохоронців, а також запровадження інституту детективів (поєднання функцій слідчих та співробітників оперативних підрозділів) з метою спрощення їх взаємодії, економії ресурсів, підвищення ефективності збирання доказів та розкриття кримінальних правопорушень на основі відповідальності кожного із суб'єктів розслідування за кінцевий результат (79,0 % респондентів).

У підрозділі 1.2 дисертації здійснено ретроспективний аналіз законодавчого розвитку інституту слідства, досліджено особливості утвердження системи органів досудового розслідування в Україні.

Для вдосконалення механізму реалізації слідчим поставлених перед ним завдань, функцій і повноважень обґрунтовано доцільність внесення змін до ст. 40 КПК України «Слідчий органу досудового розслідування», помінявши місцями її першу та п'яту частини; виключити зі ст. 216 КПК України фразу «Слідчі органів ДКВС України здійснюють досудове розслідування злочинів, учинених на території або в приміщеннях ДКВС України», позбавивши таким чином органи ДКВС функції здійснення досудового розслідування.

У другому розділі дисертації проаналізовано основні напрями діяльності слідчого за кримінальним процесуальним законодавством України; здійснено аналіз системи процесуальних функцій слідчого, що дало змогу найбільш повно уявити його роль у виконанні завдань кримінального провадження відповідно до положень оновленого кримінального процесуального законодавства.

У підрозділі 2.1 аргументовано, що основною (пріоритетно-орієнтованою) у діяльності слідчого є функція досудового розслідування. Похідні від неї функції – обвинувачення, сприяння захисту, вирішення кримінального провадження по суті, роз'яснювальна, профілактична, що спрямовані на

вирішення додаткових (супутніх) завдань і не можуть реалізовуватись поза межами основної функції слідчого – досудового розслідування.

Зазначено, що процесуальні функції слідчого є своєрідною сполучною ланкою між завданнями судочинства і правовим становищем слідчого. Водночас наголошено, що законодавче віднесення слідчих до сторони обвинувачення створює ризики суб'єктивізму під час складання обвинувальних актів, доведення кримінальних проваджень до суду з метою виконання планів і нормативів по роботі.

У *підрозділі 2.2* наголошено на тому, що функція сприяння захисту в діяльності слідчого полягає в прийнятті процесуальних рішень, які реабілітують обвинуваченого (підозрюваного) або містять висновок про наявність обставин, що пом'якшують його відповідальність, тобто в недопущенні безпідставної підозри (обвинувачення) у вчиненні кримінального правопорушення.

Крім того, зроблено висновок, що віднесення слідчого та керівника органу досудового розслідування до учасників сторони кримінального провадження з боку обвинувачення є штучним, оскільки викликане формальним закріпленням в КПК України засади змагальності, яка за задумом законодавця поширюється і на досудове розслідування. Хоча у процесі досудового розслідування, у якому переважають елементи розшукового процесу, провідну роль, як і раніше, відіграє слідчий, головне призначення якого під час здійснення досудового розслідування полягає в забезпеченні можливості ефективного розгляду матеріалів кримінального провадження судом.

У *третьому розділі дисертації* визначено поняття і структуру, обсяг та межі предмета відання слідчого, повноваження слідчого щодо процесуальних дій та процесуальних рішень.

Встановлено, що предмет відання слідчого охоплює сферу суспільних (кримінальних процесуальних) відносин, які розпочинаються внаслідок вчинення кримінального правопорушення, що вимагає від слідчого реалізації

процесуальних повноважень з метою виконання завдань кримінального провадження (*підрозділ 3.1*).

З метою впорядкування термінів, використаних у нормах, що визначають питання підслідності кримінальних проваджень, автором обґрунтовано доцільність викладення ч. 5 ст. 218 КПК України в такій редакції: «5. Питання про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня. Питання про підслідність у кримінальному провадженні, яке може належати до підслідності Національного антикорупційного бюро України, вирішує Генеральний прокурор або його заступник» (*підрозділ 3.2*).

Науковцем цілком слушно у *підрозділі 3.3* констатується, що повноваження слідчого стосовно проведення ним процесуальних дій реалізуються у формі правовідносин активного типу та включають у себе слідчі (розшукові) дії, заходи забезпечення кримінального провадження, повідомлення про підозру, повноваження щодо подання та вирішення скарг і клопотань, закінчення досудового розслідування тощо.

Також заслуговує на схвалення те, що автором у *підрозділі 3.4* визначено рішення, які слідчий уповноважений приймати на стадії досудового розслідування. Встановлено, що процесуальні рішення слідчого можуть прийматись виключно за ініціативою слідчого; за ініціативою інших його учасників; мати альтернативний характер.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено в 14 публікаціях, серед яких шість статей – у наукових фахових виданнях України, одна – у міжнародному науковому періодичному виданні, шість тез виступів на науково-практичних конференціях і круглому столі та одні методичні рекомендації.

Практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації можуть бути використані в:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України);

– *правозастосовній діяльності* – при розробленні й удосконаленні відомчих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій з питань, пов'язаних із реалізацією слідчим повноважень у кримінальному провадженні (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 14 листопада 2017 р.);

– *освітньому процесі та науково-дослідній діяльності* – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять зі слухачами та курсантами за напрямом «Право» з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Управління підрозділами досудового слідства», розробленні методичних рекомендацій з питань організації досудового розслідування (акти Національної академії внутрішніх справ від 15 березня та від 22 березня 2018 р.).

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Лисецького О.О. «Слідчий як суб'єкт кримінального провадження» як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Водночас, не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи в цілому, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення здобувачем під час прилюдного захисту, зокрема:

1. Дисертант, розкриваючи поняття і структуру правового статусу слідчого як суб'єкта кримінального провадження та аналізуючи його статус у кримінальному провадженні на с. 31 дослідження зазначає, що «У правовідносинах особа, яка перебуває на посаді слідчого, діє не лише як посадова особа, а й як громадянин України». В обґрунтування своєї позиції автор зазначає те, що «за вчинені протиправні діяння слідчого як громадянина

держави може бути притягнуто до кримінальної, адміністративної та цивільно-правової відповідальності на загальних підставах».

Такий висновок є дисертанта на думку офіційного опонента є дещо сумнівним, адже, за вчинення протиправних діянь слідчим як службовою особою (спеціальним суб'єктом) передбачено відповідальність, яка регламентується спеціальними нормами, а не загальними, кваліфікація дій за якими здійснюється у випадку притягнення до кримінальної відповідальності на загальних підставах.

2. Загалом підтримуючи позицію дисертанта, висловлену ним на с. 34-35 дисертації, щодо недоцільності функціонування слідчих підрозділів в системі органів ДКВС України, на думку офіційного опонента, під час процедури публічного захисту здобувачеві слід навести додаткові, більш переконливі аргументи стосовно внесення відповідних змін до ст. 216 КПК України. Адже, розслідування зазначеної категорії злочинів має свою специфіку, пов'язану з місцем вчинення злочину та доступом до приміщень слідчих, які здійснюють розслідування таких проваджень. Проте, автором не запропоновано варіанту вирішення цих практичних проблем, пов'язаних з розслідуванням злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України

3. Аналізуючи на с. 93 функції слідчого, автор приходить до висновку, що, зарахування слідчого та керівника органу досудового розслідування до учасників кримінального провадження з боку обвинувачення є штучним, яку підтверджує статистикою опитаних респондентів (віднесення слідчого до переліку учасників, які виконують функцію обвинувачення, підтримують лише 8,0 % опитаних слідчих органів Національної поліції України. Натомість, 92,0 % вважають, що поряд із функцією обвинувачення слідчий виконує також інші функції). Автор вносить пропозиції для підтвердження правового статусу слідчого доцільно видалити його з переліку учасників з боку сторони обвинувачення шляхом внесення відповідних зміни до КПК України (прибрати слова «слідчий,

керівник органу досудового розслідування» з п. 19 ч. 1 ст. 3, натомість додати вказаних осіб до переліку учасників кримінального провадження, зазначених у п. 25 ч. 1 ст. 3).

При цьому, у наступному ж абзаці дисертант вказує, що «Варто погодитись із точкою зору, згідно з якою слідчий усе ж таки здійснює функцію обвинувачення. Однак, ця функція не виключає виконання обов'язку всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення.». У подальшому автор аналізує думку В.К. Волошиної, яка зазначає, що діяльність слідчого все ж таки має обвинувальний характер. Проте, чіткої позиції автора щодо цього питання не висловлено, що простежується і при аналізі пункту новизни вперше в частині розподілу функцій слідчого. Автором виноситься на захист положення, що одним із рівнів повноважень слідчого є те, що він є стороною кримінального провадження з боку обвинувачення і уповноважений повідомляти за погодженням з прокурором особі про підозру, складати за результатами розслідування обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. За таких умов, висновки в змісті дисертації щодо необхідності виключення слідчого з числа суб'єктів, які відносяться до сторони обвинувачення і передбачення слідчого як учасника кримінального провадження не відповідають зазначеній позиції автора та потребують додаткового обґрунтування.

4. На с. 131 дисертаційного дослідження автор вказує, що «Важливе місце в кримінальному процесі України належить представнику органу досудового розслідування – слідчому, адже виконання завдань кримінального судочинства залежить від результативності його діяльності». На нашу думку, використаний понятійний апарат – слідчого як *представника* органу досудового розслідування не зовсім відповідає концептуально-визначальній суті слідчого як суб'єкта кримінального провадження. Тому, використання терміну *представник* для означення відношення слідчого до органу досудового розслідування є, на думку рецензента, сумнівним.

5. Не зовсім зрозумілим є викладення в авторефераті окремих положень, які виносяться на захист дисертантом в рубриці «удосконалено» та «набуло подальшого розвитку», адже не розкрито в чому саме полягало удосконалення чи подальший розвиток, що має надзвичайно важливе значення для розуміння новизни як обов'язкової складової дисертаційного дослідження.

Проте, зазначені зауваження і побажання не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертанта, і яка, очевидно, буде продовжена під час захисту. Ці зауваження переважно мають локальний, дискусійний характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою, написана науковим стилем. Основні положення дисертації ідентично викладені в авторефераті. Висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і є вагомим внеском дисертанта у розвиток науки кримінального процесу, а також цінним порадиником для правників у сфері кримінального процесу.

Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим МОН України вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені стисло, чітко, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття.

Викладене вище дає підстави для остаточного висновку про те, що дисертація Лисецького Олексія Олександровича «Слідчий як суб'єкт кримінального провадження» є самостійно підготовленою завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані, достовірні результати. Дана робота відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, передбаченим п. п. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 (із

відповідними змінами), а її автор заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес, криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність за результатами прилюдного захисту.

Офіційний опонент:

**Професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

О.Ю. Татаров